

KARAKTERISTIKE DEJTONSKOG SPORAZUMA I ULOGA EVROPSKE UNIJE U IMPLEMENTACIJI I PREVAZILAŽENJU NJEGOVIH ANOMALIJA I NEDOSTATAKA SA ASPEKTA INTEGRACIJSKIH PROCESA U EKONOMIJI, PROGRAMI I PROBLEMI POSLIJERATNE OBNOVE BIH

Enes Čengić

UVOD

Aktivnosti radi postizanja Dejtonskog sporazuma i aktivnosti za njegovu implementaciju su ustvari, proces priprema BiH i drugih zemalja Zapadnog Balkana za uključivanje u punopravno članstvo Evropske unije. Proces pripreme BiH za prijem u članstvo EU je ustvari proces otklanjanja anomalija i nedostataka u Dejtonskom sporazumu.

DEJTONSKI SPORAZUM

Mirovni pregovori u Dejtonu su otpočeli 01.11.1995. godine. Plan Kontakt grupe i dogovoreni principi u Njujorku 26.09.1995. godine, kada je legitimirana paradržavna tvorevina Republika Srpska su bili osnova za mirovne pregovore. „Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini“ u Dejtonu je parafiran 21.11.1995. godine, a ozvaničen potpisima pregovaračkih strana u Parizu 14.12.1995. godine.

Naime, Dejtonski sporazum su potpisali predsjednici država koje su bile zaraćene strane od 1992. -1995. godine, a svjedoci ili garanti Sporazuma su bili predsjednici SAD, Ruske Federacije, SR Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, Francuske i predstavnik Evropske unije.

Prema tome, Evropska unija je neposredno putem svog predstavnika i putem svojih najutjecajnijih članica bila važan sudionik u procesu postizanja Dejtonskog sporazuma, pa je prihvatila i odgovornost za proces njegove implementacije.

Zaustavljanje rata i potvrda teritorijalnog integriteta i suvereniteta države Bosne i

Hercegovine, su dvije najvažnije strane u značaju Dejtonskog sporazuma. Bez obzira na nedosljednosti, kolebanja, brojne greške i neprincipijelnosti u ponašanju Evropske unije prema krizi u BiH, ona je zaslužna za zaustavljanje rata na osnovama potvrde teritorijalnog integriteta države BiH.

Nepriznavanje države Bosne i Hercegovine od strane njenih susjeda – Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske¹ bio je ključni problem u krizi nastaloj kroz proces disolucije SFRJ. Dejtonskim sporazumom, taj problem je riješen jer su se zaraćene strane, potpisnice (BiH, SRJ i Hrvatska), uz prestanak oružanih neprijateljstava obavezale da će „poštovati suverenu jednakost jedna druge“.² To je osnova za uređivanje međusobnih odnosa država Zapadnog Balkana, što je važan uslov za njihovo pristupanje u Evropsku uniju. Savezna Republika Jugoslavija i Republika Hrvatska su se obavezale da će poštovati teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine u njenim međunarodnim granicama.³ Priznavanje države BiH od strane njenih susjeda, upravo u procesu disolucije SFRJ, važna je historijska činjenica kao rezultat snaga odbrane od oružane agresije, ali i kao rezultat pozitivnog stava Evropske unije, SAD i drugih faktora prema državi BiH.

1 Hrvatska je formalno priznala državu BiH, ali je stvarno, raznim sredstvima i metodama, pa i ratom djelovala protiv opstanka države BiH.

2 Član 1. Općeg okvirnog sporazuma

3 Član 1. i član 10. Općeg okvirnog sporazuma.

ULOGA EVROPSKE UNIJE

Predmet Dejtonskog sporazuma bilo je stanje u Bosni i Hercegovini. Strane su se obavezale da „što je prije moguće“ osiguraju „normalne uslove života u Bosni i Hercegovini“.⁴ Prihvaćen je mandat snaga NATO za implementaciju Dejtonskog sporazuma (IFOR). U okviru snaga IFOR istaknutu ulogu su imali vojni kontingenti zemalja Evropske unije. Snage IFOR su ovlašćene da u slučaju potrebe primjenjuju silu kako bi se osigurao potpun prekid oružanih neprijateljstava.⁵ Sve strane snage, bez obzira pod čijom su kontrolom, morale su napustiti teritoriju BiH, a vojne i policijske snage koje ostanu „moraju djelovati konzistentno sa teritorijalnim integritetom, suverenitetom i političkom nezavisnošću Bosne i Hercegovine“.⁶ Prema tome vojne snage članica Evropske unije u okviru IFOR su dobile mandat da djeluju na zaštitu teritorijalnog integriteta BiH. Zemlje Evropske unije su prihvatile stav da je zaštita države BiH osnovna politička vrijednost koju treba poštovati kroz proces implementacije Dejtonskog sporazuma. Sa stajališta kontinuiteta i potvrđivanja državnosti BiH to je od naročito historijskog i političkog značaja. U vezi s tim, značajno je što Evropska unija preuzima ulogu od IFOR, uspostavljanjem EUFOR-a. Evropska unija, putem EUFOR-a postavlja temelje svom vojnom, odbrambenom i sigurnosnom identitetu. Ta misija Evropske unije se realizira vrlo uspješno.

Dobivene su garancije u pogledu slobode kretanja. Posebno su tretirani uslovi kretanja od Sarajeva do Goražda. Strane su se složile da se izgradi cesta na takozvanom goraždanskom koridoru.⁷ Dejtonskim sporazumom su naglašene obaveze

4 Član I, Aneks 1A – Sporazum o vojnim aspektima Mirovnog sporazuma.

5 Član I, Aneks 1A – Sporazum o vojnim aspektima Mirovnog sporazuma.

6 Član III, Aneks 1A – Sporazum o vojnim aspektima Mirovnog sporazuma.

7 Član IV, Aneks 1A – Sporazum o vojnim aspektima Mirovnog sporazuma.

regionalne stabilizacije, posebno u pogledu kontrole naoružanja i drugih vojnih efektivna, kao i u pogledu poduzimanja raznih vojnih mjera u cilju izgradnje povjerenja. Države BiH, SRJ i Hrvatska, te entiteti Bosne i Hercegovine – Federacija BiH i Republika Srpska su se obavezali na poštivanje međunarodnih normi u pogledu kontrole naoružanja. U vezi s tim prihvaćen je mandat Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE).⁸ Članice Evropske unije su putem uloge OSCE dale veliki doprinos u toj oblasti stabiliziranja mira u BiH. One su doprinijele da Bosna i Hercegovina u vojnim pitanjima postane činilac saradnje i sigurnosti, što je od izuzetnog značaja za ispoljavanje i jačanje njene državnosti.

Između entiteta, unutar BiH nema granica, ali je po karti određena „međuentitetska linija razgraničenja“. Ta linija nije u cjelini podudarna sa ratnim linijama borbenog razdvajanja, jer su značajne teritorije pod ratnom kontrolom agresorske strane ušle u sastav entiteta Federacije BiH, čime je izbalansiran odnos 51% teritorije u sastavu entiteta F BiH i 49% teritorije u sastavu entiteta Republike Srpske. Pri tome je ostalo neriješeno pitanje područja Brčkog. Za to pitanje Dejtonskim sporazumom je predviđena „Arbitraža za područje Brčkog“.⁹ Regulirana su pitanja demokratskih izbora s ciljem uspostave institucija po novom, dejtonskom Ustavu BiH. Za izbore OSCE je dobio ulogu organizatora. Prema Dejtonskom sporazumu afirmacija državnosti BiH je okvir i osnova za ostvarivanje ljudskih prava i sloboda. Akteri Dejtonskog sporazuma su procijenili da je zaštita ljudskih prava i sloboda najvažniji aspekt mira i uloge političkog sistema u BiH. Strane su prihvatile obavezu da će osigurati „najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda“.¹⁰ Prema ovim pitanjima mirovnog procesa u BiH, Evropska

8 Aneks 1B, Sporazum o regionalnoj stabilizaciji.

9 Član I i Član V, Aneks 2, Sporazum o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima.

10 Član I, Aneks 6, Sporazum o ljudskim pravima.

unija se ne odnosi kako se to očekivalo s obzirom na tretman ljudskih prava i sloboda u njenim pravnim dokumentima i njenoj političkoj praksi. Evropska unija tolerira kršenje ljudskih prava i sloboda u BiH. Formirana je Komisija za ljudska prava od dva dijela: Ureda Ombudsmena i Doma ljudskih prava.¹¹

U vezi sa ostvarivanjem ljudskih prava i sloboda, Dejtonskim sporazumom su regulirana pitanja izbjeglica i raseljenih lica. Svima je dato pravo „da se slobodno vrate u svoje domove“ i da im se „povrati imovina koja im je oduzeta“, te da „dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može povratiti“. Strane su se obavezale da će „osigurati da se izbjeglicama i raseljenim licima dozvoli bezbjedan povratak, bez rizika uznemiravanja, zastrašivanja, progona ili diskriminacije, naročito zbog njihovog etničkog porijekla, vjerskog opredjeljenja ili političkog mišljenja“. U vezi tih pitanja prihvaćena je „vodeća humanitarna uloga UNHCR. Predviđeno je osnivanje Komisije za raseljena lica i izbjeglice.¹² Evropska unija i njene najutjecajnije članice nisu u dovoljnoj mjeri suzbijale nacionalističke težnje da se spriječavanjem povratka izbjeglica i raseljenih lica legaliziraju rezultati genocida i etničkog čišćenja. U takvim uslovima Evropska unija još uvijek fiktivni povratak tretira kao stvarni.

S obzirom da su u ratnim uslovima kulturna dobra bila naročito ugrožena, ustanovljena je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika.¹³

Osnovana je i Komisija o javnim korporacijama. Uloga te Komisije je da djeluje u oblasti saobraćajne i transportne infrastrukture.¹⁴ Prema obavezama u tom pogledu niko od sudionika međunarodne zajednice, pa ni Evropska unija i njene

članice, ne odnose se u skladu sa preuzetim obavezama, što odgovara politici onih koji opstruiraju provedbu Dejtonskog sporazuma. Za implementaciju Dejtonskog sporazuma, strane su „zahtijevale“ imenovanje Visokog predstavnika UN-a koji će nadzirati, kontrolirati i usmjeravati mirovni proces.¹⁵ I ovaj mandat UN-a preuzima Evropska unija, jer je Visoki predstavnik UN-a ujedno i Specijalni predstavnik EU. Na funkcijama Visokog predstavnika su bile iskusne diplomate članica Evropske unije, koji su svojim djelovanjem prezentirali moć i smjer djelovanja Evropske unije u menadžmentu poratne krize u BiH. Pored institucija za implementaciju vojnih (IFOR) i civilnih (Visoki predstavnik) pitanja Dejtonskog sporazuma, prihvaćeno je da na teritoriji BiH djeluju međunarodne policijske snage UN-a (IPTF) koje predvodi Komesar,¹⁶ u kojima su ključnu ulogu imali kadrovi članica Evropske unije. Ova misija UN-a je kasnije zamijenjena misijom EU u formi EUPM koja i dalje traje. Tako je EU, u slučaju rješavanja krize u BiH gradila svoj sigurnosni identitet, u čemu se pokazuje uspješnom.

Dejtonskim Ustavom, osiguran je kontinuitet države koja je umjesto dotadašnjeg naziva „Republika Bosna i Hercegovina“ dobila naziv „Bosna i Hercegovina“. Ona nastavlja „svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država ... i sa postojećim međunarodno priznatim granicama“. Istaknuto je da će Bosna i Hercegovina „ostati država članica Ujedinjenih nacija“,¹⁷ sastavljena „od dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske“,¹⁸ sa glavnim gradom Sarajevom, simbolima kako naknadno odredi Parlamentarna skupština, te sa državljanstvom Bosne i Hercegovine i državljanstvom entiteta.¹⁹ Uz veliki doprinos Evropske unije, kroz proces implementacije Dejtonskog sporazuma BiH je dobila svoje

11 Član II, Član IV, Član VII, Aneks 6, Sporazum o ljudskim pravima.

12 Član I, Član II, Član VII, Aneks 7, Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima.

13 Član 1. , Aneks 8, Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika.

14 Član I, Aneks 9, Sporazum o osnivanju javnih korporacija Bosne i Hercegovine.

15 Član I i Član II, Aneks 10, Civilna implementacija Mirovnog sporazuma.

16 Aneks 11, Sporazum o međunarodnim policijskim snagama.

17 Član I, Aneks 4, Ustav.

18 Član I, Aneks 4, Ustav.

19 Član I, Aneks 4, Ustav.

simbole – zastavu i grb. Dizajn tih simbola je uvjerljiva poruka o evropskoj budućnosti BiH i o spremnosti Evropske unije da prihvati BiH u svoje članstvo. Odredba o državljanstvu entiteta spada u anomaliju Dejtonskog sporazuma, jer se relativizira državni nivo, a entitetima pridaju svojstva države. Evropska unija i njene članice snose direktnu odgovornost što se u političkoj praksi na tlu Evrope legaliziraju ustavne anomalije. Iako su dejtonskim Ustavom eksplicitno zagwarantirana ljudska prava i temeljne slobode, nekim odredbama kao što je naprimjer odredba da se jedan od entiteta naziva „Republika Srpska“, implicitno su omogućena raznovrsna kršenja prava i sloboda za građane bošnjačke, hrvatske i drugih nacionalnosti kojih ima u BiH. Naziv entiteta „Republika Srpska“ podrazumijeva i legalizira diskriminaciju, iako je „nediskriminacija“ eksplicitno zagwarantirana.²⁰ I to je anomalija Dejtonskog sporazuma.

Način izbora i procedure odlučivanja ParlamentarneskupštineBiHonemogućavaju funkcioniranje sistema, a omogućavaju blokade.²¹ Način izbora i procedure odlučivanja članova Predsjedništva i poslanika Parlamentarne skupštine bitno ograničavaju ljudska prava i temeljne slobode. Dejtonski sporazum je protivrječan jer, sa jedne strane načelno štiti ljudskih prava i slobode, a sa druge strane ih krši u važnim ustavnim pitanjima gdje se ta načela trebaju primijeniti. U tome Evropska Unija mora vidjeti svoju odgovornost i prostor za djelovanje. Članovima Predsjedništva su date simbolične nadležnosti.²² Entitetima je omogućeno da uspostavljaju „posebne paralelne odnose sa susjednim zemljama“, što relativizira ulogu institucija države BiH nadležnih za vanjsku politiku. Sudska vlast na nivou države je oslabljena, a na nivou entiteta ojačana. U pogledu finansiranja, država BiH je ostavljena bez izvornih prihoda i potpuno ovisna od entitetskih budžeta. Pitanja državnih simbola, carinske i granične službe

su ostala neriješena. Ozvaničeno je osnivanje Centralne banke BiH, ali su pitanja državne monete ostala neriješena.

U poratnom periodu, koristeći se pozitivnim stranama Dejtonskog sporazuma, uz presudan utjecaj Evropske unije uslijedile su značajne reforme. Država BiH je ojačala. Nije imala, a sada ima: vojsku, obavještajno sigurnosne institucije, monetu, simbole (grb, zastavu, himnu), jedinstven poreski sistem, slobodu kretanja, sigurnosnu i odbrambenu politiku, ... Blokada reformi uslijedila je aprila 2006. godine kada je u Parlamentu BiH odbačen paket ustavnih promjena prethodno usaglašenih političkom voljom značajnog dijela lidera sva tri konstitutivna naroda. Bošnjački autoriteti imaju obavezu kritičkog i samokritičkog preispitivanja ukupnih uslova u kojima su uslijedile blokade nužnih reformi. Evropska unija i njene članice su doprinijele da se dio anomalija Dejtonskog sporazuma bitno prevaziđe, jer je BiH dobila jednu vojsku, a na nivou države uspostavljeno Ministarstvo odbrane. Još uvijek Evropska unija i njene članice ispoljavaju dileme, kolebljivost i neodlučnost u pogledu otklanjanja anomalija u policijskoj strukturi. Uspostava jedinstvenih obavještajnih i sigurnosnih službi u BiH je rezultat pozitivnog utjecaja EU i njenih članica.

Uspostavom mira prema Dejtonskom sporazumu, za državu BiH, njene narode i građane otpočela je nova epoha afirmacije, izazova i iskušenja. Iako opterećen nedostacima i anomalijama, Dejtonski sporazum je potvrdio bosanskohercegovačku državnost. Težina ratne krize i rizik koga je ta kriza u sebi nosila za opstojnost države BiH, okolnost je koja objašnjava, ali ne opravdava nedostatke i anomalije Dejtonskog sporazuma. Sve dok se ne prevaziđu, njegove loše strane će podgrijavati krizu. Politički sukobi u toj krizi će nositi visoke rizike za mir i sigurnost.

Politički karakter i moć Evropske unije i njenih članica će se ubuduće mjeriti po efikasnosti u prevazilaženju anomalija i nedostataka Dejtonskog sporazuma,

20 Član II, Aneks 4, Ustav.

21 Član IV, Aneks 4, Ustav.

22 Član V, Aneks 4, Ustav.

odnosno u prevazilaženju političke prakse kojom se teži očuvanju anomalija i nedostataka u Ustavu BiH.

Centralno pitanje odgovornosti međunarodne zajednice, a naročito EU je utjecaj da se u BiH implementiraju sve odredbe iz konvencija o ljudskim pravima i slobodama.

Neosporno je da su u BiH ugrožena ljudska prava i slobode, a da Ustav BiH služi kao „legalna“ osnova ponižavajućeg položaja građana BiH. Međunarodna zajednica ima moć i mehanizme da utječe kako bi se stanje ljudskih prava i sloboda u BiH dovelo na evropski civilizacijski nivo. Odgovornost EU za rješavanje problema u toj oblasti, pored ostalog proizilazi iz njene odgovornosti za stanje i perspektvu mira i sigurnosti na prostorima Balkana. U sadržaj Ustava BiH su ugrađeni rizici za mir i sigurnost. U takvoj ustavnoj situaciji niko u BiH ne može biti siguran, ni građani koji trpe posljedice ugrožavanja, ni faktori koji, služeći se anomalijama i nedostacima dejtonskog Ustava BiH ugrožavaju druge ljude, vjerske ili etničke skupine. Tako naprimjer, u BiH se ne može osjećati sigurnim ni jedan građanin - ni Srbin, ni Hrvat ni Bošnjak, ni Jevrejin ... ako se bilo kome od njih oduzima pravo na dostojanstven život. Bošnjaci se ne mogu osjećati slobodnim ako žive u entitetu kome je po osnovu rezultata agresije i primjene sile dat naziv kao da je samo srpski („Republika Srpska“). Da nema političkih snaga unutar srpskog naroda da trajno ugrožavaju ostale narode i građane u BiH, oni ne bi u tolikoj mjeri insistirali da se dio države BiH zove samo njihovim, iako je općepoznato da cijela teritorija BiH jednako pripada svim njenim građanima i narodima. Nazvati dio Sarajeva da je „Srpsko Sarajevo“ ništa drugo ne znači nego ambiciju da nekada ubuduće cijelo Sarajevo bude samo srpsko, što je opasna prijetnja miru i sigurnosti. Tome treba dodati aktuelne odluke Vlade Republike Srpske po kojima se u BiH mijenjaju nazivi gradova koji su oduvijek poznati kao „Bosanski Brod“, „Bosanska Dubica“, „Bosanska Gradiška“... Iz njihovih

naziva se izostavljaju riječi „Bosanska“, „Bosanski“..., što se takođe doživljava kao ugrožavanje u vezi sa ambicijama da se teritorije BiH prisajedine Srbiji. To je samo detalj u širokoj lepezi primjera kako se ugrožavaju ljudska prava i slobode i kako se u bosanskohercegovačku zbilju instaliraju opasne prijetnje miru i sigurnosti, kako u katuelnoj tako i u perspektivnoj dimenziji.

Nažalost, brojni su primjeri ugrožavanja ljudskih i etničkih prava i sloboda u BiH, i to u uslovima dok međunarodna zajednica direktno učestvuje u menadžmentu rješavanja bosanskohercegovačke krize. U oblasti ljudskih prava i sloboda, uloga međunarodne zajednice, upravo u vezi sa približavanjem BiH članstvu u EU treba da bude u dva pravca: (a) da se utječe kako bi iz Ustava BiH bile uklonjene odredbe putem kojih se krše ljudska prava i slobode, a da se u Ustav ugrade odredbe koje će imati efekat zaštite ljudskih prava i sloboda; (b) da se ne dozvoli entitetima, kantonima i općinama da kroz svoje zakone, statute i propise uvode nove prostore i aspekte ugrožavanja ljudskih prava i sloboda.

U tom smislu međunarodna zajednica, naročito EU svojim poslijeratnim neposrednim prisustvom u BiH radi implementacije mira ne čini što bi mogla i trebala. Posebno je zabrinjavajuće što EU ne čini što bi mogla i trebala po pitanju obuzdavanja još uvijek snažnih nacionalističkih snaga koje žele uništiti državu BiH, pa se u tom cilju pokazuju kao nosioci blokiranja nužnih reformi. Međunarodna zajednica mora ispoljiti veću upornost i odlučnost da se otklone anomalije i nedostaci u Ustavu BiH, jer ne postoji drugačiji način i sadržaj djelovanja u korist zaštite ljudskih prava i sloboda. Međunarodna zajednica, pa i EU ne može u BiH deklarativno zagovarati općeprihvaćene standarde ljudskih prava i sloboda, a ne poduzimati mjere da se takvi standardi implementiraju kroz integraciju BiH u EU.

INTEGRACIJSKI PROCESI U EKONOMIJI, PROGRAMI I PROBLEMI POSLIJERATNE OBNOVE BIH

U ratu od 1992. do 1995. godine BiH je razorena. Završetkom rata BiH je iščekivala kako će se međunarodna zajednica snoseći odgovornost za njenu razorenost, odnositi prema obnovi i izgradnji opustošenih stambenih, privrednih i infrastrukturnih objekata. Strahovalo se da će u dejtonskom miru BiH biti sabiralište zaostale i prljave tehnologije sa zapada ili prostor za dodjelu skupih kredita. Prijeratna privreda BiH je bila uglavnom rudarska, metalurška i energetska, sa niskim stupnjem finalne proizvodnje, što se moralo i koristiti i prevazilaziti u poslijeratnoj rekonstrukciji i obnovi. Stanje u poljoprivredi nije usklađeno sa prirodnim resursima i mogućnostima, što je također, u obnovi i rekonstrukciji zahtijevalo valjan tretman. Povoljna okolnost je što u BiH ima obrazovanih kadrova i kvalificirane radne snage koja može prihvatiti izazove rekonstrukcije i obnove. Država je sporo prilagođavala zakonski okvir za prihvat stranih ulaganja. Oko 80% industrije u BiH, isključujući kapacitete za vojne potrebe, nije bilo sposobno za proizvodnju. Društveni proizvod je smanjen za 10 puta. Monetarni sistem je improviziran. Pet puta više je bilo zaposlenih u vojsci (250.000) nego u civilnom sektoru. Stanovništvo je egzistiralo na humanitarnoj pomoći. Obustavljena je trgovina sa inostranstvom, osim minimalno za potrebe odbrane. Izvori energije su onesposobljeni. Na hiljade društvenih i privatnih preduzeća je devastirano. Ukupno zaduženje BiH prema inostranstvu, 1995. godine je bilo 1,93 milijarde US dolara. Usljed ratne iscrpljenosti i prilagođenosti privrede zahtjevima oružane borbe, nestalo je slobodnog tržišta. Komunikacijska blokada je uzrokovala crno tržište, ratno profiterstvo i neloyalnu konkurenciju. U takvim okolnostima mnoge zemlje svijeta obećavaju pomoć za obnovu. Pristizala je finansijska i druga pomoć za oživljavanje proizvodnje, ali se pri tome naišlo na mnoge

unutarnje barijere koje su izraz političkih sukoba i neorganizirane privatizacije.²³

Za tako teško stanje, odmah po završetku rata je trebalo poduzimati, organizirane, planski usmjerene mjere za obnovu i rekonstrukciju. Vlada BiH je imala pripremljenih 450 raznih projekata za pokretanje privrede, oko 1.000 raznih ideja i prijedloga za projekte obnove i rekonstrukcije.²⁴ U startu, orijentacija je bila slobodno tržište, viši nivo finalne obrade, privatno vlasništvo, donošenje zakonskog okvira i uspostava institucija koje će realizirati politiku obnove i rekonstrukcije. Bilo je važno da se pokrene proizvodnja gdje god su od ratnih razaranja sačuvani kapaciteti. Trebalo je aktivirati energetske resurse, obnoviti poslovne odnose sa partnerima u zapadnoj Evropi, SAD i šire u svijetu, aktivirati prijateljske veze sa zemljama koje su vlasnici izvorišta energije – nafte i plina, podržati interes mnogih ljudi u BiH da razvijaju privatni biznis... Naročito je bilo važno koristiti spremnost EU da se BiH integrira u njeno članstvo.

Rezultati u političkim aspektima približavanja BiH članstvu u Evropskoj uniji su preduslov za ekonomsku integraciju. Iskoracima u dostizanju političkih standarda Evropske unije, omogućava se ekonomska integracija BiH u moćan evropski privredni ambijent. Put u tom pogledu je težak, ali izazovan i koristan za razvojnu perspektivu BiH. Zato je ubrzavanje integracijskog procesa BiH u Evropsku uniju, pored „ujednačenog ekonomskog razvoja“ i „smanjivanja siromaštva,“ definirano kao cilj razvojne strategije BiH. Među prioritetima te strategije, od naročitog značaja za evropski integracijski proces ističe se postizanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH sa EU.²⁵ Tim Sporazumom je regulirano da

23 Smajić Zekerijah, Evropska unija i zemlje bivše Jugoslavije, Cranfield University, Drugo izdanje, Sarajevo, 2002. godine, strana 159. – 204.

24 Smajić Zekerijah, Evropska unija i zemlje bivše Jugoslavije, Cranfield University, Drugo izdanje, Sarajevo, 2002. godine, strana 191.

25 Vijeće ministara BiH, Vlada F BiH, Vlada RS, „Srednjoročna razvojna strategija – PRSP (2004.-2007.), Sarajevo, april 2004. godine, strana 12.

će EU davati BiH finansijsku pomoć u obliku grantova i zajmova, uključujući zajmove Evropske investicijske banke. Pomoć u tom pogledu je uslovljena napredkom BiH u ispunjavanju političkih kriterija iz Kopenhagena. Pri tome će se razmatrati izvještaji o napretku BiH u integracijskom procesu, posebno u pogledu demokratskih, ekonomskih i institucionalnih reformi. Pomoć se može dobiti za svaku oblast, a prioritetno za pravosuđe, unutarnje poslove, harmoniziranje zakonodavstva i ekonomski razvoj.²⁶

Za evropski integracijski proces naročito je važna liberalizacija vanjske trgovine BiH, inoviranje i implementacija državnih zakona za oblast trgovine, podešavanje carinskih procedura, stimuliranje izvozno orjentirane privrede ... BiH treba da harmonizira svoje propise sa propisima Evropske unije kojima se regulira sloboda kretanja roba, usluga, kapitala i lica. BiH se mora uzdržati od mjera koje negativno utječu na fer konkurenciju, što podrazumijeva transparentnost u oblasti vladinih subvencija i eliminiranje svih oblika nelojalne konkurencije, sive ekonomije, krijumčarenja, posebno visokoakciznim robama.²⁷

Radi postizanja tržišnih integracijskih kriterija, BiH je uspjela uspostaviti sistem indirektnog oprezivanja i primijeniti PDV, što su pretpostavke za spriječavanje dvostrukog oporezivanja. Važan uslov integriranja tržišta BiH u tržište Evropske unije je izgradnja ambijenta koji je privlačan za strana ulaganja. Strane investicije u BiH su male, što je odraz nepovoljnih tržišnih, administrativnih, političkih i sigurnosnih uslova. Od 1996. do 2002. godine u BiH je izvana investirano samo 2,1 milijarde KM,²⁸ što je daleko ispod

prosječka zemalja u tranziciji.

Upućenost privrede BiH prema tržištu Evropske unije, a time i interes da se postignu ciljevi integracije, ilustriraju pokazatelji o vanjskotrgovinskom bilansu BiH sa Evropskom unijom. Prema podacima Agencije za statistiku za period I – IX mjesec 2008. godine, BiH je najviše izvezla u Evropsku uniju: 2,86 milijardi maraka od čega u Njemačku 696,9 miliona maraka. Istovremeno, najviše je uvezla iz Evropske unije: 5,79 milijardi maraka od čega najviše iz Njemačke 1,47 milijardi maraka. U ukupnoj vanjskotrgovinskoj razmjeni sa BiH, EU je najviše zastupljena: preko polovine ukupnog izvoza od 5,14 milijardi i blizu polovine ukupnog uvoza od 12,33 milijarde maraka.²⁹ Vjerovatno, da je taj deficit na štetu BiH uzrokovan normativno pravnom i funkcionalnom distancom tržišta BiH naspram tržišta Evropske unije u koga se treba integrirati. Nizak stepen stranih investicija je srazmjeran niskom stupnju privatizacije, jer je još uvijek u BiH dominantno državno vlasništvo nad resursima. Cijeni se da bez uspješne privatizacije nema djelotvorne tržišne ekonomije. Do sredine 2003. godine u BiH je ostvaren progres u maloj privatizaciji jer je prodato 77% državnog kapitala u FBiH, a 47% u RS.³⁰ To se može smatrati integracijskim iskorakom. Taj i drugi argumenti, kao što su uspjesi u reformama bankarstva, ilustriraju da relevantni faktori u BiH teže postizanju rezultata koji imaju smisao prilagođavanja privrednog sistema i ekonomske politike u BiH, standardima EU. U procesu približavanja članstvu u Evropskoj uniji u BiH se mora ukinuti diskriminacija kod zapošljavanja po etničkoj, starosnoj i spolnoj osnovi, te ukinuti fiktivna zaposlenost, odnosno nezaposlenost. Zvanični podaci institucija u BiH ukazuju da je procenat nezaposlenosti 41%, dok je

26 Vijeće ministara BiH, Direkcija za evropske integracije, Akcioni plan sprovođenja odredbi Privremenog sporazuma i Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Sarajevo, 2008. godine, strana 36.

27 Vijeće ministara BiH, Vlada F BiH, Vlada RS, „Srednjoročna razvojna strategija – PRSP (2004.-2007.)“, Sarajevo, april 2004. godine, strana 69. -72.

28 Vijeće ministara BiH, Vlada F BiH, Vlada RS, „Srednjoročna razvojna strategija – PRSP (2004.-2007.)“, Sarajevo, april 2004. godine, strana 75.

29 Salkić J., članak pod naslovom: „Izvještaj Agencije za statistiku BiH – Izvoz u EU 2,86, a uvoz 5,79 milijardi maraka“, „Oslobodjenje“, Sarajevo, 21.10.2008. godine, strana 22.

30 Vijeće ministara BiH, Vlada F BiH, Vlada RS, „Srednjoročna razvojna strategija – PRSP (2004.-2007.)“, Sarajevo, april 2004. godine, strana 84.

prema istraživanjima Svjetske banke stvarna stopa nezaposlenosti u BiH 16,4%. Rješavanje tih pitanja je nužno u procesu dostizanja standarda Evropske unije u pogledu ljudskih prava i sloboda u svim aspektima, uključujući i tretman zaposlenih i nezaposlenih.

Pitanje korupcije (podmitljivosti, podkupljivosti, zloupotrebe službenog položaja iz koristoljublja), po istraživanjima i ocjenama Svjetske banke, bitan su elemenat blokiranja integracijskog procesa. U tom smislu je značajan Program SPAI – Antikorupcijska inicijativa Pakta stabilnosti Jugoistočne Evrope, koji ima za cilj da se u regionalnim okvirima usvoje i implementiraju evropska i međunarodna iskustva u borbi protiv korupcije, posebno u pravosuđu, policiji i državnoj administraciji uopće.

U vanjskotrgovinskoj sferi, za integracijski proces u BiH do članstva u Evropskoj uniji, od naročitog značaja je: smanjivanje trgovinskog deficita; ubrzavanje ekonomskog razvoja zemlje; jačanje konkurentnosti domaće privrede; stimulacija stranih investicija; efikasno korištenje unilaterlnih trgovinskih povlastica koje su privredi BiH odobrene od strane Evropske unije; uspostava slobodne trgovinske zone sa Evropskom unijom; poštivanje pravila Evropske unije o porijeklu roba; suzdržavanje od uvođenja novih i povećavanja postojećih uvoznih opterećenja; liberalizacija uvoza; stimuliranje izvoza; težnja prijemu BiH u WTO...

Na samitu Evropske unije u Solunu 2003. godine, BiH je pristupila Evropskoj povelji za mala i srednja preduzeća, čime je prihvatila obavezu provesti njene preporuke i podstakne razvoj poduzetništva komaptibilnog standardima privređivanja u Evropskoj uniji. U tom smislu je značajno što u BiH djeluje Program za razvoj poduzetništva u Jugoistočnoj Evropi, koji doprinosi edukaciji menadžera u čemu aktivnu ulogu ima Ekonomski fakultet u Sarajevu.

Evropska unija je zainteresirana da u integracijskom procesu ojača regionalna politička, privredna, kulturna, sigurnosna, odbrambena, vojna i druga saradnja.

Zemlje u regiji Jugoistočne Evrope ili u subregiji Zapadnog Balkana, ako saradnjom nisu međusobno povezane u političkoj, privrednoj, kulturnoj, sigurnosnoj, odbrambenoj, vojnoj i drugim oblastima, onda nisu komaptibilne standardima po kojima funkcioniše Evropska unija. Samo zemlje koje su se uspjele harmonizirati u okviru regije mogu zadovoljiti kriterije Evropske unije. U tom smislu regionalna, posebno ekonomska saradnja, je uslov uspješnog integracijskog procesa za svaku zemlju Jugoistočne Evrope, pa i za BiH. Zato je Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju BiH sa EU, precizirana obaveza BiH da zaključi „konvenciju o regionalnoj saradnji sa svakom drugom zemljom kandidatom za pristup Evropskoj uniji, s ciljem postepenog usklađivanja bilateralnih odnosa BiH i tih zemalja s relevantnim pitanjima njihovih odnosa sa EU.³¹

Ekonomska saradnja, posebno u pogledu harmoniziranja tržišta, izgradnje i korištenja infrastrukture je put za otklanjanje unutarregionalnih političkih barijera, nesporazuma i tenzija, što povećava opću sigurnost nužnu za neometan privredni razvoj svake zemlje ponaosob.

Pakt stabilnosti Jugoistočne Evrope je afirmiran kao forma jačanja regionalne saradnje. Razvijeni su brojni programi Pakta za stabilnost, među kojima naročitu važnost imaju ekonomski programi.³² CEFTA - Sporazum o slobodnoj trgovini srednjoevropskih zemalja je program kojim se, pod okriljem Pakta za stabilnost povezuju zemlje Jugoistočne Evrope u pitanjima

31 Direkcija za evropske integracije BiH, Akcioni plan sprovođenja odredbi Privremenog sporazuma i Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Sarajevo, 2008. godine, strana 9.

32 “Pakt stabilnosti je uveliko izvršio svoju misiju. Zamijenit će ga novo Vijeće za regionalnu saradnju.“ Za sjedište Sekretarijata tog Vijeća je određeno Sarajevo. U Sofiji je izvršena je primopredaja ovlaštenja i dužnosti Specijalnog koordinatora Pakta stabilnosti i održan prvi sastanak Vijeća za regionalnu saradnju. (Komisija Evropskih zajednica, Saopćenje Komisije za Evropsko vijeće i Parlament – Strategija proširenja i ključni izazovi 2007.-2008., Brisel, 06.11.2007., strana 12.)

liberalizacije trgovine industrijskim i poljoprivrednim proizvodima. U BiH taj Sporazum je stupio na snagu od 22.11.2007. godine. Njime se uspostavljaju isti uslovi trgovine u regionu i gradi bolji ambijent za domaće i strane investitore, što nije moguće postići po segmentiranim nacionalnim tržištima. CEFTA omogućava slobodno kretanje roba, višestruko povećavanje razmjene, ukidanje kvota, postepeno smanjenje carina, jedinstveno tržište... Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji između BiH i EU, prednosti CEFTA sporazuma još više dolaze do izražaja. Prema tome, CEFTA sporazum je mehanizam u integracijskom procesu BiH i drugih zemalja regije prema EU. Vlada BiH je 17.06.2008. godine usvojila Program mjera za primjenu CEFTA sporazuma, uz očekivanja da će se njegovom primjenom povećati konkurentnost domaćih proizvođača.³³ Godinu nakon stupanja na snagu CEFTA sporazuma, u BiH nema očekivanih rezultata u pogledu vanjskotrgovinske razmjene, privlačenja stranog kapitala, povećanja standarda i zaposlenosti. U vezi s tim je ocijenjeno da se moraju ukidati necarinske barijere za robnu razmjenu između država regiona, te liberalizirati tržište usluga i javnih nabavki, jer preduzeća iz BiH ne mogu pod istim uslovima, u svim zemljama regiona, učestvovati na tenderima.³⁴ CEFTA je program putem kojeg se zemlje regije Jugoistočne Evrope prilagođavaju tržišnim standardima EU.

Potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridrživanju BiH sa EU, ima veliki značaj za ekonomsku integraciju. Od 01.07.2008. godine, po tom Sporazumu je otpočela primjena prijelaznog trgovinskog sporazuma BiH sa EU. To je pogodnost kojom se omogućava da BiH, prije nego što dobije status kandidata za članstvo, odnosno prije nego što postane član EU, otpočne ekonomsku integraciju kojom se brzo

postiču efekti u korist građana i privrede u cjelini. U tome će se javiti prepreke, jer Ustav i zakoni BiH nisu harmonizirani sa pravnim sistemom EU i njenih članica.

Angažiranje međunarodne zajednice u oblasti poslijeratne obnove BiH i njene ekonomske integracije je u cjelini pozitivno. Neosporno je da su relevantni međunarodni faktori pokazivali i da pokazuju interes za stanje i ekonomski napredak u BiH. Ipak, međunarodna zajednica svojim prisustvom u BiH nije postigla sasvim zadovoljavajuće rezultate. Odgovornost u tom pogledu nije samo na strani međunarodne zajednice, jer domaći politički faktori nisu realizirali obaveze u pogledu tranzicijskih reformi političkog i privrednog sistema. Zastoji i blokade u tim reformama su glavni uzrok nedovoljnih rezultata međunarodne zajednice u raznim oblastima privrednog oporavka i razvoja BiH u poslijeratnom periodu. Međunarodna zajednica nije mogla „nagrađivati“ krivce za zastoje i blokade u reformama.

Sigurno je da i mali napredak koji je postignut u političkim i privrednim reformama u BiH ne bi bio postignut bez prisustva i inicijative međunarodne zajednice. Njeno prisustvo u BiH sve više postaje važno političko pitanje o kome domaći politički autoriteti iznose dijametralno suprotna stajališta. Jedni zagovaraju odlazak iz BiH dejtonskih institucija međunarodne zajednice, dok se drugi zalažu za njihov ostanak sve dok se domaće institucije ne osposobe za efikasno djelovanje. Odlazak zagovaraju politički faktori koji su identificirani kao nosioci blokada tranzicijskim i integracijskim reformama. Ostanak zagovaraju politički faktori kojima je nužna pomoć u nastojanjima da se otklone anomalije i nedostaci Ustava BiH, bez čega nije moguć integracijski napredak. Upravo taj sukob ukazuje na politički, posebno sigurnosni značaj prisustva međunarodne zajednice u menadžmentu krize u BiH.

Nužnom prisustvu međunarodne zajednice u BiH nedostaje odlučnosti da se zaustavi ekspanzija antidejtonskog djelovanja u okviru

33 <http://www.sarajevo-x.com/članak/071120030>

34 Pendek A., članak pod naslovom: „CEFTA nije ispunila očekivanja“, „Oslobođenje“, 17.10.2008. godine, strana 25.

koga se, zamjenom teza ističu demagoške teze o privrženosti Dejtonskom sporazumu. Međunarodna zajednica, nečinjenjem, odnosno nepoduzimanjem adekvatnih mjera u vezi s tim i sama upada u grešku toleriranja da se u BiH, pod izgovornom privrženosti Dejtonskom sporazumu drastično krše ljudska prava i elementarne ljudske slobode, te provodi antidejtonska djelatnost. Zaustavljanje antidejtonskog djelovanja, maskiranog demagoškim stavovima o privrženosti Dejtonskom sporazumu, spada u mandat koji je međunarodna zajednica dobila i prihvatila u Dejtonu i Parizu 21.11. i 14.12.1995. godine. Kad međunarodna zajednica bude odlučno stala na put onima u BiH koji su jasno identificirani da krše građanska prava i slobode, otklonit će se barijere političkim i privrednim reformama koje su nužne u procesu integracije BiH u članstvo EU.

Postizanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i EU je krupan iskorak, jer će poslužiti kao osnova za dalje integracijske uspjehe. Provedba tog Sporazuma je veliki izazov za domaće bosanskohercegovačke faktore i za autoritete EU. Međunarodna zajednica će morati odlučnije koristiti svoje mehanizme radi obuzdavanja nacionalista koji ne žele afirmaciju i napredak države BiH. Važno je također, da međunarodna zajednica pokloni pažnju kvalitetu komuniciranja između nacionalnih lidera i političkih faktora u BiH. Loš kvalitet njihove komunikacije podstiče nepovjerenje među građanima različitog nacionalnog i vjerskog identiteta. Tako se kompromitira cilj izgradnje međunacionalnog povjerenja, što je osnovna ambicija Dejtonskog sporazuma. Treba poduzeti mjere da se inovira sistem vrijednosti za koje se trebaju zalagati politički faktori u BiH. Umjesto nacionalističke retorike koju mnogi građani „nagrađuju“ davanjem svojih glasova na izborima, putem medija i političkim uticajima treba jače afirmirati vrijednosti mira, sigurnosti, tolerancije, privrednog prosperiteta... Ni međunarodna

zajednica nije dovoljno učinila da se među građanima BiH, a time i na nivou liderske strukture dogodi humaniziranje sistema vrijednosti.

Humaniziranjem sistema vrijednosti u BiH, dogodit će se otklanjanje mnogih blokada koje postoje na putu BiH u članstvo EU i NATO.